

BALYA MADENİ VE ARTIKLARI SORUNU

ZEKİ AKYOL

Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü ANKARA

1939 yılında "Societe des Mines de Balya Karaaydın" adlı Fransız Şirketinin Balya Madenini, "maden bitti" gerekçesi ile terketmesinden sonra, bu Şirketten kalan maden artıkları (flotasyon ve izabe artıkları) ve Balya medeni çeşitli kamu ve özel kuruluşlar tarafından zaman zaman araştırılmıştır. Ancak ciddi, sonuca gidici (olumlu - olumsuz) araştırmalar, M.T.A. tarafından halen yürütülmektedir. Bir milyon tonun üzerinde bulunan, Fransız Şirketten kalan hazır maden artıkları, çekiciliğini korumaktadır. Balya madeni dosyalarının 1940'lardan bu yana, tüm cepheleleri ile incelenip, kesin sonuca varılarak hukuki işlemlerin yapılması gerektiği kanısındayız.

Yeraltında büyük bir potansiyele sahip olan Balya madeni, yeraltı ve yerüstü potansiyeli ile birlikte, ülkenin kurşun - çinko gereksinimini karşılama geleceği açısından çok önemlidir.

Balya, Balıkesir-Edremit yolu üzerinde, Güngörmez mevkiinden 19 Km. içerde, Balıkesir'e 49 Km. uzaklıkta olup, bugün Batı Anadolu Bölgesi'nin en geri kalmış ilçelerinden birisidir. Bir zamanlar Türkiye'de ilk elektriğin kullanıldığı yer olan Balya İlçesi, bugün üçbin civarında nüfusla terkedilmiş, tipik maden kasabalarından birini andırmaktadır.

Yöre halkı, yaşamını, 1939 yılından bu yana terkedilen ve halen varlığını ümit ettiği, M.T.A. nın çalışmaları ile de varlığı ortaya çıkartılan, kurşun-çinko madeninin işletmeye geçmesine bağlamış bulunmaktadır.

(1) Balya madeni ile ilgili jeoloji ve sondajlı çalışmalarımız sırasında, madenin faal olduğu yıllarda, madenin değişik kademelerinde işçi ve usta olarak çalışan ve bugün halen hayatta bulunan K. Erdoğan (Yaş 69), A. Özdemir (Yaş: 70), H. Tozkoparan (Yaş: 68) ile yapılan söyleşiden:

"Balya'da 1927 yılları civarında yirmibeşbin kişiye yakın nüfus vardı. Bugün Balya'nın nüfusu ikibinyediyüzdür. Yaklaşık beşbin ile yedibin işçi çalışıyordu. Çalışma üç vardiyeli şekilde olup, ortalama bir vardiyede galerilerde binbeşyüz civarında işçi çalışıyordu.

Flotasyon tesislerinde ikiyüz civarında ve izabe tesislerinde de ona yakın işçi çalışmaktaydı.

Yabancı mühendis jeolog ve teknisyen sayısı elli civarında olup, yabancılar Balya halkından ayrı, kendilerine ait, Balya'ya yakın bir sitede yaşıyorlardı. Arabalarını Türk şoförler kullanıyordu."

Maden, yerüstü potansiyeli ve yeraltı potansiyeli olarak ikiye ayrılır.

Yeraltı, maden potansiyeli için sondajlı çalışmalar halen M.T.A. tarafından yürütülmektedir. Çalışmalar olumlu sonuçta doğru gitmektedir.

Balya çevresinde Permian yaşlı yabancı bloklar halinde kireçtaşı, Triyas yaşlı miltası-kumtaşı-çakıltası ardalanması ile, Tersiyer yaşlı dasit ve andezitler vardır. Yataklanma genel hatları ile dasit-kireçtaşı dokanağında, kontakt pirometasomatik ve kireçtaşı çatlaklarında hidrotermal tiptedir. Zengin cevher, skarn içinde bulunan kontakt tipi yataktır.

Çok eski çağlardan beri bilinen Balya madeni, 1880 yılından itibaren bir Fransız şirketi tarafından işletilmiş ve bu şirket tarafından modern işletmecilik uygulanmıştır. 1935 yılına kadar tam kapasite (1) ile çalışan işletmede, 1935-1939 yılları arasında, işletmeye son verme işlemine başlanmıştır. 1939 da da tamamen "maden bitti" gerekçesi ile sahayı terketmiştir.

Birinci Dünya Savaşından önce dünyanın en büyük maden yataklarından biri olan Balya madeni, 1913 yılında en yüksek işletmecilik seviyesine ulaşmış olup, bu yıl içinde 15.000 ton civarında kurşun ve ondan fazla çinko üretilmiştir.

Sonradan üretim düşmeye başlamıştır.

Balya'da, iki flotasyon ve bir izabe tesisi inşa edilmiştir. Son zamanlarda bir flotasyon tesisi çalıştırılmış, izabe tesisi 1930 da kapatılmıştır.

"Günde üç vardiyeli çalışan flotasyon tesislerinin günlük kapasitesi ikiyüzelli ton civarında konsantre çinko, elli ton civarında konsantre kurşun olduğu saptanabilmektedir. İzabe tesisi hakkında bir bilgi edinilememiştir. Halen tarihi fabrikalar yerindedir. Bunların da tarihsel konumlarının korunması gerektiği kanısındayız.

1926 ve 1927 lerde, işçi yevmiyesi 60-100 krg. teknik işçi yevmiyesi 150-200 krg. İşçiler için oteller mevcut olup, her odada yedi kişi yatmakta, genellikle, yer yatağında ve yatak ücreti 60-100 krg. arasında değişmektedir. O yıllarda Balya'da bir ineğin tanesi oniki lira, bir yumurta yirmi para - bir kurşun arası, bir ökçe ekmek 15 krg. bir kilogram şeker 10 krg. civarındadır. Yevmiyeler düşük olduğu için iki defa işçi grevi yapılmıştır. Üç ilkökul olup, bir tanesi yabancıların çocukları okumaktadır." 29 Ekim 1927 de Arımağaradaki tesisler yanmış, bir işçi ölmüş ve yangın 4 gün devam etmiştir.

Şirket madeni terketmeden önce, işletmeden arta kalan ve hazır cevher niteliğinde olan flotasyon artıklarından belirli bölümünü de işletmiştir.

Artıkların kesin birikim tarihi bilinmemektedir. Fransız Şirketinin Balya madenini terketmesinden sonra artıklar, Devletin malı olarak Hazineye kalmıştır. Ve Balya madeninin "Bulunmuş-mekşur" maden kapsamı içinde düşünülmesi gerektiği kanısındayız.

Balya maden artıklarının özel bir şirket tarafından 1966-1970 yılları arasında işletildiği söylenmektedir. Halen artıklar başka bir şirket tarafından işletilmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Balya madeni potansiyeli dediğimiz zaman, eskiden işletilen maden artıkları ile halen M.T.A. nın bulduğu ve bulacağı zengin yeraltı potansiyeli düşünülmelidir. Bu iki potansiyel birbirinin ayrılmaz bir parçasıdır. Yeraltı potansiyelinin işletilmesinde yerüstü potansiyeline gereksinme vardır. Çünkü, yeraltında ekonomik sınıra yakın potansiyel ortaya konduğunda, yerüstü potansiyeli madenin süratle çalıştırılmasına yönelik projelerin yapılması işlemini kolaylaştıracak kaynak niteliğindedir. Bu da Ülke Ekonomisi ve çıkarları açısından çok önemlidir.

İzabe ve flotasyon artıklarının toplam rezervi bir milyon tonun çok üzerindedir (Akyol 1976) ve bunların ekonomiye katkısı doğrudandır.

Flotasyon artıkları için ortalama tenör :

Pb : % 4.17
Zn : % 3.46
Cu : % 0.17

İzabe artıkları için ortalama tenör:

Pb : % 3.40
Zn : % 10.34
Cu : % 0.21

Artıklar içinde ayrıca gümüş ve kadmiyum da bulunmakta olup, 66 ton gümüş ve 113 ton kadmiyum hesaplanmıştır (Akyol 1977) ve görüldüğü gibi hazır bir potansiyeldir. Yeraltı araştırmaları sonucunda ortaya konacak yeraltı maden potansiyelinin görünür rezerv durumuna göre de ayrıca önem kazanacaktır. Artıklar yeraltı maden potansiyelinin ayrılmaz

bir parçasıdır. Fakat özel bir şirket halen yalnız flotasyon artıklarına yönelik işletme yapmaktadır.

1939 yılından bu yana, Balya maden dosyasının karışık kavramlar içinde yüzdüğü kanısındayız. Balya madenin geleceği ve yurt ekonomisi açısından da ayrıca önemi olan Balya maden dosyasında:

1 — 1940 yılından itibaren çok yönlü hukuki ve teknik işlemler geçiren Balya maden sahasının ve maden artıklarının durumu iyice incelenmeli, tüm yönleri ile ilgili kuruluşlar tarafından gerekli araştırmalar yapılmalı ve Balya madenin hukuki durumu ortaya konmalıdır. Ve kesin nihai işlem yapılmalıdır.

2 — Balya madeni artıklarının rezervinin bir milyon tonun üzerinde olduğu dikkate alınrsa, yeraltı işletmeciliğine olumlu katkısı açısından da ne kadar önemli olduğu ortadadır. Bu yönüyle artıkların gelişi güzel işletilmesinin yurt ekonomisi açısından da sakıncaları düşünülmelidir. Kaldı ki, yeraltı rezerv çalışmaları olumlu yönde yürütülmektedir. Artıkların bir bölümü 1966-1970 yılları arasında sahayı elinde tutan şirket tarafından işletilmiş, diğer bölümü halen özel bir şirket tarafından işletilmektedir.

Yeraltı potansiyeli ile birlikte işletme yolları ciddi olarak ele alınmalı ve Ülkenin bir ton hammaddesini bile ziyan edemeyecek durumda olduğu gözönünde tutulmalıdır. İşletmecilik, modern koşullarda, tüm potansiyelin en iyi şekilde değerlendirilebilmesi açısından ele alınmalıdır. Yalnız curufların değerlendirilmesi her zaman kolaydır. Artıkların yeraltı maden işletmeciliğine katkısı ise önemlidir (Akyol 1977).

3 — Balya ve yöresinin ekonomik bakımdan geri olduğu da dikkate alınarak, Balya maden sorununun üzerine günün koşullarına uygun değerlendirmelerle olanaklar oranında acele çözüm getirecek yönde gidilmelidir.

DEĞİNİLEN BELGELER

- AKYOL, Z., 1976, Balıkesir - Balya (Pb-Zn-Cu) madeni hakkında jeolojik raporu, M.T.A. Rap No: M298.
AKYOL, Z., 1976, Balıkesir - Balya Pb-Zn-Cu lu curufların tenör ve rezerv hesaplamasına yönelik ön çalışma raporu, M.T.A., Ankara.
AKYOL, Z., 1977, Balıkesir - Balya Maden (Pb-Zn) artıklarının Yurt Ekonomisi açısından önemi, Jeoloji Mühendisliği Derg. Sayı: 2, Ankara.
AKYOL, Z., 1977, Balya Madeni civarının Jeolojisi, Jeoloji Mühendisliği Derg. Sayı: 3, Ankara.